

Глухий А. В.

<https://orcid.org/0009-0002-6504-6862>

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

САМОРЕГУЛЯЦІЯ МЕДІА ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена вивченню комплексного теоретико-методологічного аналізу саморегуляції як механізму забезпечення комунікаційної відповідальності в сучасному медіапросторі. В умовах трансформації інформаційного суспільства та зростання ролі медіа у формуванні публічного дискурсу саморегуляція набуває статусу ключового інструменту балансування між свободою слова та суспільною відповідальністю. Особливу увагу приділено аналізу комунікаційної відповідальності як категорії, що відображає здатність медіа до рефлексії, самокорекції та дотримання суспільно значущих норм у процесі продукування інформації.

Метою статті є теоретичне обґрунтування саморегуляції як механізму забезпечення комунікаційної відповідальності медіа в сучасному медіапросторі. Для реалізації мети поставлено такі завдання: розкрити сутність поняття «комунікаційна відповідальність» у контексті теорії соціальної відповідальності медіа; визначити функціональне призначення інструментів саморегулювання; проаналізувати взаємозв'язок між етичними нормами та правовими стандартами в діяльності медіа.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують аналіз досліджуваної проблематики: системний підхід, дискурс-аналіз, нормативно-правовий підхід, що дозволяє розкрити багатовимірність саморегуляційних практик у сучасному медіасередовищі.

Саморегуляція функціонує як інтелектуальний і нормативний фільтр, який трансформує інформацію у відповідальну комунікацію, орієнтовану на суспільні цінності, етичні принципи та стандарти журналістики. Ефективність саморегуляції безпосередньо пов'язана з рівнем інституційної зрілості медіа, розвитком професійної культури та здатністю до інтеграції в сучасні комунікаційні процеси.

Ключові слова: журналістська етика, інформаційне суспільство, комунікаційна відповідальність, медіа, саморегуляція, медіапростір, контент.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві медіа функціонують як серйозний канал інституційної публічної комунікації, що формує суспільні смисли, впливає на громадську думку та бере участь у конструюванні соціальної реальності. Аналіз нарощування інформаційних потоків, цифровізації медіасередовища та зростання рівня дезінформаційних ризиків актуалізують проблему комунікаційної відповідальності медіа. За таких умов постає необхідність ефективних механізмів регулювання медіадіяльності, які здатні забезпечити баланс між свободою слова та суспільною відповідальністю.

У сучасних умовах, коли традиційні методи державного регулювання часто виявляються малоефективними або містять ризики обмеження

свободи слова, саморегуляція постає як критично важливий механізм забезпечення комунікаційної відповідальності. Необхідність теоретичного переосмислення цього феномену диктується потребою в розробці дієвих інструментів внутрішнього контролю, здатних мінімізувати деструктивний вплив дезінформації та маніпулятивних технологій. Особливої значущості тема набуває в контексті воєнного стану в Україні, де баланс між правом на інформацію і вимогами національної безпеки вимагає від медіаспільноти високого рівня професійної рефлексії та інституційної зрілості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі проблема саморегуляції та комунікаційної відповідальності медіа

розглядається крізь призму взаємопов'язаних дослідницьких напрямів. Теоретико-методологічні засади функціонування саморегуляції представлені у дослідженнях О. Марків, І. Марків та Т. Білорусцевої [2]. Осмислення етики відповідальності та її ролі у ціннісній переорієнтації сучасного суспільства висвітлено в наукових розвідках С. Михайлюка [3]. Соціальну відповідальність журналістів в умовах російсько-української війни досліджувала Л. Чернявська [10], специфіку роботи та функціональні характеристики регіональних медіа у воєнний період проаналізовано у праці О. Мітчук та А. Матвійчука [4]. Практичний вимір діяльності органів саморегулювання систематизовано в аналітично-довідковому збірнику Л. Кузьменко, Л. Куш, М. Дворового та О. Погорелова [8]. Загальні проблеми та виклики системи саморегулювання українських медіа в контексті медіареформ відображено в дослідженні О. Терубус та М. Рожило [9]. Юридична площина діяльності медіафахівців представлено у праці А. Боровика, О. Мітчук, В. Дем'янчука, В. Золяк та Р. Пазюка [11].

Попри фундаментальне вивчення окремих аспектів професійної діяльності, цілісна концепція саморегуляції як головного інструменту реалізації комунікаційної відповідальності в межах сучасного, детермінованого війною медіапростору, потребує подальшої розробки. Як зазначають автори у аналітично-довідковому збірнику «З одного боку, журналістські стандарти під час війни нічим не відрізняються від стандартів у мирні часи. З другого боку, саме через війну журналісти і редакції мають посилювати свою пильність до стандарту достовірності й точності, подаючи матеріали в ефірі телеканалів, радіо чи онлайн» [8, с. 8]. Відсутність єдиного підходу до функціонування саморегулювальних механізмів, здатних забезпечити баланс між свободою слова та відповідальністю перед суспільством, зумовлює необхідність поглибленого теоретичного обґрунтування цієї проблематики.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування саморегуляції як механізму забезпечення комунікаційної відповідальності в сучасному медіапросторі. Для реалізації мети поставлено такі завдання: розкрити сутність поняття «комунікаційна відповідальність» у контексті теорії соціальної відповідальності медіа; визначити функціональне призначення інструментів саморегулювання; проаналізувати взаємозв'язок між етичними нормами та правовими стандартами в діяльності медіа.

Методологія дослідження. У межах дослідження використано комплекс методологічних підходів, що забезпечують багатовимірний аналіз саморегуляції як механізму забезпечення комунікаційної відповідальності в сучасному медіапросторі. Використання *системного підходу* ми застосували для концептуалізації саморегуляції як цілісного, інтегрованого утворення, в межах якого етичні норми, професійні стандарти та інституційні інструменти функціонально поєднуються у єдиний регулятивний механізм.

Дискурс-аналіз користувалися, щоб дослідити професійний та суспільний діалог щодо етичних викликів, що постають перед медіа в умовах трансформаційного та кризового контексту. Застосування цього методу уможливило виявлення семантичних і риторичних моделей, через які у медійному просторі конструюються уявлення про допустимі межі журналістської діяльності, зокрема так звані «червоні лінії» в умовах війни.

Нормативно-правовий підхід використано для аналізу чинної законодавчої бази, зокрема положень Закон України «Про медіа», а також правових актів, ухвалених у період воєнного стану. Застосування цього підходу дає змогу розкрити специфіку взаємодії саморегуляційних механізмів із державним регулюванням медіасфери, окреслити межі їхнього взаємного впливу та визначити принципові відмінності між юридичною відповідальністю і професійно-етичними зобов'язаннями журналістів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний медіапростір функціонує як складна багаторівнева комунікативна система, у межах якої комунікаційні потоки мають визначальне значення для формування соціальної реальності, політичних наративів і ціннісних орієнтацій аудиторії. Інформаційне суспільство, яке трансформується та супроводжується цифровізацією, конвергенцією медіа та зростанням ролі мережевих платформ, особливої актуальності набуває проблема забезпечення комунікаційної відповідальності, як ключового принципу функціонування медіаінституцій. «Одним із найважливіших завдань, – як зауважують науковці, – кожної держави є гарантування свободи слова, вільного отримання, збирання й поширення інформації. Регіональні медіа є головним джерелом інформації про події, що відбуваються безпосередньо в населених пунктах та громадах. Ключовою та першочерговою функцією регіональних медіа під час війни є інформаційно-комунікаційна» [4, с. 282].

Саморегуляція у медіасфері постає як багатоврівневий механізм, що охоплює сукупність норм, принципів і практик, спрямованих на внутрішнє регулювання професійної діяльності без прямого втручання держави. Розділяємо думку науковців, які говорять, що кожна держава має «свої традиції, історичний досвід і закони. Україна також має чималу практику саморегулювання: у цій сфері працюють Незалежна медійна рада, Комісія з журналістської етики, Рух «Медіа за усвідомлений вибір», Національний прес клуб. Усі вони показують, що певною мірою саморегулювання – модель, за якою медійна спільнота сама встановлює «правила гри» і стежить за їх виконанням – працює» [2, с. 183].

Комунікаційна відповідальність у сучасному інформаційному середовищі є інтегрованою категорією, яка відображає здатність медіа дотримуватися професійних стандартів, етичних норм і соціально значущих орієнтирів у процесі продукування та поширення інформації. Вона охоплює не лише вимоги до достовірності, об'єктивності та збалансованості контенту, але й передбачає усвідомлення потенційного впливу медіаповідомлень на суспільну свідомість, зокрема в умовах кризових і конфліктних ситуацій. Комунікаційна відповідальність виступає важливим індикатором якості медіадіяльності, який відображає рівень зрілості медіасистеми та її здатність до саморефлексії. У межах даного дослідження нами сформульовано авторську дефініцію, згідно з якою комунікаційна відповідальність – це ціннісно-орієнтована система самообмеження та професійної рефлексії суб'єктів медіапростору, яка реалізується через механізми саморегуляції та виступає гарантом дотримання суспільного інтересу, фахових стандартів і національної безпеки без застосування адміністративного примусу. Відтак комунікаційна відповідальність постає як особливий вид професійної діяльності медіасуб'єктів.

У системі регулювання медіа саморегуляція займає особливе місце, доповнюючи державні та співрегуляційні механізми. Ефективність саморегуляції значною мірою залежить від рівня професійної культури журналістської спільноти, інституційної зрілості медіаорганізацій та рівня довіри аудиторії. Саморегуляційні практики передбачають формування внутрішніх правил і стандартів діяльності медіа, які реалізуються через інструменти професійної самоорганізації, зокрема етичні кодекси, редакційні статuti, діяльність галузевих об'єднань і наглядових органів. «Журналісти повинні відчувати суспільний запит на

якісне медіа, щоби нести відповідальність перед аудиторією. Значна частина аудиторії повинна розуміти, як працюють медіа, і мати критичне мислення» [2, с. 186]

Етичні норми у функціонуванні правових стандартів у діяльності медіа доцільно здійснювати в межах теоретичної парадигми соціальної відповідальності, концептуалізованої, зокрема, у межах діяльності Hutchins Commission (комісії Гетчінса, яка створена у США в 1942 році з метою аналізу стану свободи преси та визначення ролі медіа в демократичному суспільстві), де обґрунтовується необхідність поєднання свободи слова з нормативними обмеженнями, зумовленими суспільними інтересами. У цьому контексті етичні норми та правові стандарти постають як взаємопов'язані, але функціонально відмінні регулятивні системи, що визначають межі та якість медіадіяльності.

Функціонування правових стандартів у інформаційному середовищі характеризуються формалізованістю, імперативністю та інституційною забезпеченістю, оскільки вони закріплені в законодавчих актах, зокрема у Законі України «Про медіа» [7], і передбачають чітко визначені санкції у випадку їх порушення. Відтак, етичні норми мають нефіксований, гнучкий характер і формуються в межах професійної спільноти як результат узгодження ціннісних орієнтирів журналістської діяльності. Етичні кодекси, редакційні політики та професійні стандарти виступають інструментами внутрішнього регулювання, що сприяють формуванню культури відповідальної журналістики та забезпечують самоконтроль медіаінституцій.

Взаємозв'язок між етичними та правовими регуляторами виявляється через їхню взаємодоповнюваність: правові норми визначають базові рамки дозволеного, тоді як етичні стандарти деталізують і розширюють ці межі, орієнтуючи медіа на досягнення вищих стандартів якості контенту. У цьому аспекті саморегуляція виступає механізмом інтеграції обох систем, забезпечуючи трансляцію етичних принципів у практику медіадіяльності без необхідності жорсткого державного втручання. Разом із тим між цими двома рівнями регулювання можливі й певні напруження, зумовлені відмінностями у природі їхнього походження та способах застосування. Розділяємо думку дослідників про те, що «нині є велика потреба забезпечити вільне функціонування журналістів в інформаційному просторі на законодавчому рівні, а також відстежувати за процесами покарання всіх винуватців злочинів проти медійників. Навіть попри російсько-українську війну, коли під

час воєнного стану є певні зрозумілі обмеження на висвітлення тієї чи іншої інформації, яка може нашкодити нацбезпеці, робота журналістів – одна із найважливіших» [4, с. 284].

Взаємодія етичних норм і правових стандартів у діяльності медіа має діалектичний характер, вони не лише співіснують, але й взаємно впливають один на одного, формуючи цілісну систему регуляції медіапростору. Їхня ефективна інтеграція забезпечує можливість гармонізації свободи слова та суспільної відповідальності, сприяючи підвищенню якості публічного дискурсу та зміцненню довіри до медіа як соціального інституту.

У сучасному медіапросторі саморегуляція виконує функцію інтелектуального фільтра, що забезпечує відбір, перевірку та інтерпретацію інформації відповідно до суспільно значущих критеріїв. Вона сприяє трансформації інформації у знання, орієнтоване на суспільні цінності та потреби аудиторії. Завдяки цьому саморегуляція стає важливим чинником підвищення якості медіаконтенту, зниження рівня дезінформації та зміцнення довіри до медіа як інституції публічної комунікації.

Висновки. Саморегуляція в архітектоніці сучасного медіапростору функціонує як засадничий механізм забезпечення комунікаційної відпо-

відальності, інтегруючи етичні, фахові та нормативно-правові виміри медіадіяльності. У межах теоретичної парадигми соціальної відповідальності встановлено, що суспільна легітимізація свободи слова є безпосередньо детермінованою її поєднанням із підзвітністю перед соціумом та дотриманням професійних стандартів. Саморегуляція виконує роль нормативного фільтра, який забезпечує трансформацію інформаційних потоків у змістовну комунікацію, орієнтовану на принципи демократичного суспільства. Ефективність цього процесу корелює з рівнем інституційної зрілості медіасистеми та ступенем імплементації етичних імперативів у практичну площину. Аналіз функціонального призначення інструментів саморегулювання, зокрема етичних кодексів, редакційних статутів та фахових об'єднань, засвідчує їхню здатність забезпечувати внутрішню координацію системи та виконувати превентивну функцію без залучення адміністративного примусу. У контексті взаємозв'язку між етичними нормами та правовими стандартами саморегуляція постає вектором інтеграції зазначених систем, що забезпечує збалансоване функціонування медіасуб'єктів у межах сучасного правового поля та сприяє зміцненню довіри аудиторії до журналістики як соціального інституту.

Список літератури:

1. Блінов Є. Вплив повномасштабної війни на розвиток українських регіональних медіа. *The Facets of History*. 2023. № 5(13). С. 219–229. [https://doi.org/10.61655/2708-1249.5\(13\).2023.219-229](https://doi.org/10.61655/2708-1249.5(13).2023.219-229)
2. Марків О. Т., Марків І. П., Білорусцева Т. М. Складові механізми саморегуляції в медіа: правові засади, журналістські стандарти, медіаграмотність, маркетингові стратегії. *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 1. С. 181–187. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.24>.
3. Михайлюк С. Комунікативна етика відповідальності як спроба ціннісної переорієнтації суспільства в сучасному світі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. 2014. Вип. 726–727. С. 245–249.
4. Мітчук О., Матвійчук А. Функціональні характеристики регіональних медіа під час війни (на прикладі рівненської області). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 4. С. 125–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.2/44>.
5. Практичний досвід саморегуляції: як працює за кордоном і як має бути у нас. Центр демократії та верховенства права. 2021. URL: <https://cedem.org.ua/news/samoregulyatsiya-obgovorennya>
6. Прищак М. Д. Етика відповідальності: дискурс еколога-комунікативних засад. *Збірник наукових статей «III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю»*. Вінниця, 2011. Т. 2. С. 648–651.
7. Про медіа : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 47-49. Ст. 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20>
8. Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики : аналіт.-довід. зб. / за заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куш, М. Дворового, О. Погорелова. Київ : Комісія з журналістської етики, 2022. 90 с.
9. Терєбус О. Л., Рожило М. А. Проблема саморегуляції українських медіа. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), № 4. С. 239–244. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-3/39>.
10. Чернявська Л. Соціальна відповідальність медіа в умовах російсько-української війни. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2022. № 3 (51). С. 59–65.

11. Borovyk A., Mitcuk O., Demianchuk V. et al. The legal aspects of the activities of journalists and media professionals related to human rights protection. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2020. Vol. 23, iss. 2. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-legal-aspects-of-the-activities-of-journalists-and-media-professionals-related-to-human-rights-protection-9127.html>

Hlukhyi A. V. SELF-REGULATION OF THE MEDIA AS A MECHANISM FOR ENSURING COMMUNICATIONAL RESPONSIBILITY

The article provides a comprehensive theoretical and methodological analysis of self-regulation as a mechanism for ensuring communicational responsibility in the modern media space. In the context of the transformation of the information society and the growing role of the media in shaping public discourse, self-regulation acquires the status of a key tool for balancing freedom of speech and social responsibility. Particular attention is paid to the analysis of communicational responsibility as a category that reflects the ability of the media to reflect, self-correct and comply with socially significant norms in the process of producing information.

The purpose of the study is to theoretically substantiate self-regulation as a mechanism for ensuring communicational responsibility in the modern media space. To achieve the goal, the following tasks were set: to reveal the essence of the concept of «communicational responsibility» in the context of the theory of social responsibility of the media; to determine the functional purpose of self-regulation tools; to analyze the relationship between ethical norms and legal standards in media activities.

The methodological basis of the study is a complex of general scientific and special methods that provide analysis of the researched issues: a systemic approach, discourse analysis, a normative and legal approach, which allows revealing the multidimensionality of self-regulatory practices in the modern media environment.

Self-regulation functions as an intellectual and normative filter that transforms information into responsible communication focused on social values, ethical principles and standards of journalism. The effectiveness of self-regulation is directly related to the level of institutional maturity of the media, the development of professional culture and the ability to integrate into modern communication processes.

Keywords: *journalistic ethics, information society, communication responsibility, media, self-regulation, media landscape, content.*

Дата першого надходження статті до видання: 21.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026